

Een inclusieve samenleving begint met een toegankelijke samenleving

Position paper voor het rondetafelgesprek '10 jaar VN-verdrag Handicap' - Blok IV (wetenschap en praktijk). 10 juni 2026 - door Gerard de Nooij, Adviseur Toegankelijkheid en directeur van Ongehinderd.

Inleiding

In deze paper leg ik uit waar het in de maatschappij op systematische wijze misgaat met de toegankelijkheid van de gebouwde omgeving, hoe dit aangepakt kan worden en welke actie de rijksoverheid en haar partners daartoe zouden moeten nemen.

In het kort: de wil is er, de uitvoering blijft achter

De maatschappij wil graag toegankelijk zijn. Tien jaar na de ratificatie van het VN-verdrag Handicap zijn er stappen gezet, maar onvoldoende: mensen met een beperking ervaren nog steeds onnodig veel ontoegankelijkheid in de publieke ruimte. Wetten die dat moeten verbeteren, zijn onbekend bij bedrijven, instellingen en gemeenten. Actieplannen worden niet uitgevoerd en richtlijnen worden niet toegepast, ook niet door de overheid zelf. Veel gemeenten maken geen beleid in de vorm van een Lokale Inclusie Agenda (LIA) of proberen het wiel opnieuw uit te vinden. Men denkt dat toegankelijkheid veel geld kost en slechts een kleine doelgroep dient. En de opleidingen voor professionals in de bouw en het vastgoed besteden er geen of te weinig aandacht aan.

Inclusie en toegankelijkheid

Met de ratificatie van het VN-verdrag Handicap heeft de overheid de verantwoordelijkheid om de samenleving inclusief te maken voor mensen met een beperking. Inclusief betekent: iedereen doet mee. Dat gaat over alle onderdelen van het leven, zoals de sprekers voor deze commissie duidelijk maken. Er is echter één belangrijke randvoorwaarde: toegankelijkheid, en fysieke toegankelijkheid in het bijzonder. Want als je ergens niet naar binnen kunt, dan kun je ook niet meedoen. Hoe kun je dan wel een gelijkwaardig onderdeel uitmaken van de samenleving?

Het eerste doel van inclusie is dus een toegankelijke samenleving creëren voor iedereen, ongeacht beperking, hulpmiddel, chronische ziekte, buitengemiddelde lichaamsmaat of anders werkend brein. Daarnaast is toegankelijkheid belangrijk voor veel meer mensen. Zoals mensen met een kinderwagen of de groeiende doelgroep ouderen.

De meerwaarde van toegankelijkheid

Toegankelijkheid is een grondrecht, maar het is óók gewoon verstandig. Kijk naar de cijfers: de Rijksoverheid spreekt al jaren van 2 miljoen mensen met een beperking, maar volgens het CBS ervaren inmiddels ruim 5 miljoen mensen een langdurige beperking in hun dagelijkse activiteiten, van wie 1 miljoen ernstig (Gezondheidsenquête 2023). De doelgroep groeit dus, waardoor toegankelijkheid steeds meer oplevert: meer mensen aan het werk, meer klanten voor winkels en horeca, en meer ouderen die langer zelfstandig thuis kunnen wonen. Naast de maatschappelijke meerwaarde, is toegankelijkheid ook gewoon economisch slim.

Wat betekent toegankelijkheid?

In praktische zin, enkele willekeurige voorbeelden: dat een stoep breed genoeg is voor mensen met een rolstoel of rollator, dat een trap visueel en tactiel gemarkeerd is voor slechtzienden en blinden, dat bedieningselementen voor iedereen binnen handbereik zitten en ook op de tast bediend kunnen worden, en dat nooduitgangen toegankelijk zijn voor alle mensen die moeten vluchten en niet alleen voor mensen die de trap af kunnen lopen.

Toegankelijkheid zoals in het VN-verdrag Handicap, is echter een breder begrip, dat voortkomt uit het zogenaamde *sociaal model van handicap*. In dit model vormt niet de

beperking van de persoon de belemmering, maar de drempels (letterlijk en figuurlijk) die de samenleving en de gebouwde omgeving opwerpen. Iemand in een rolstoel is niet "beperkt" door zijn benen, maar door de trap bij de entree. Dit model én het VN-verdrag Handicap gaan dus uit van een mensenrechtenbenadering in plaats van een medische benadering. Dit is uitgewerkt in een aantal principes, die ik hieronder uitleg met voorbeelden.

Zelfstandigheid, gelijkwaardigheid en vanzelfsprekendheid. Niet een losse oprijplaat die op verzoek neergelegd wordt tegen een drempel, maar een permanente, vaste en veilige hellingbaan waar iedereen, zonder te moeten vragen, gebruik van kan maken.

Niet één aangepast toilet ergens weggestopt en moeilijk vindbaar, maar bij elk toiletblok een universeel toegankelijk en genderneutraal toilet dat door iedereen gebruikt kan worden (en ook nog eens ruimtewinst oplevert).

Openbare ruimte, alle gebouwen met een publieke functie én woningen. Niet alleen het gemeentehuis, maar ook winkels, restaurants, vrijetijds- en kantoorlocaties. Het openbare leven speelt zich voor een groot gedeelte af in publieke gebouwen van private organisaties. Niet alleen verzorgingstehuizen, maar ook een goed afgewogen selectie van de woningbouw, sociaal en privaat.

Voor alle gebruikers. Niet alleen voor bezoekers, maar ook voor medewerkers. Niet alleen het betreden van het gebouw, maar ook het veilig vluchten bij een calamiteit.

Bestaande bouw én nieuw- en verbouw. In bestaande gebouwen zijn veel knelpunten eenvoudig op te lossen: te hoge drempels, te zware deuren, slecht zichtbare obstakels. In nieuwbouw is toegankelijkheid een integrale ontwerpogave, in plaats van een kostbare aanpassing achteraf.

Wat gaat nog niet goed?

1. 77% van de toegangen van publieke gebouwen is niet of slechts deels toegankelijk.

Mensen met een beperking komen voortdurend obstakels tegen. Dat zorgt voor teleurstelling, kost onnodig veel energie en ontmoedigt deelname aan de maatschappij. Tegelijkertijd zijn deze obstakels vaak met eenvoudige aanpassingen weg te nemen, zoals het aanpassen van bestrating, het vervangen van een deurdranger of het visueel contrasterend markeren van deuren en glazen wanden.

77% is gemeten op toegankelijkheid van toegangen van diverse gebouwen met een publieke functie en met focus op toegankelijkheid voor mensen met een visuele of motorische beperking (bron: 23.500 metingen door ervaringsdeskundige Verkenner en Ambassadeurs van Ongehinderd, peiljaren 2024-2026).

2. Weinig bedrijven, instellingen en overheden zijn op de hoogte van wetgeving.

Wetten en regels zoals het Besluit algemene toegankelijkheid en de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) zijn bij deze partijen nagenoeg onbekend, mede omdat de rijksoverheid er niet actief over communiceert. Ook normen zoals de NEN 9120 (voor nieuwbouw) en keurmerken zoals het Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (voor bestaande bouw) worden amper genoemd. De laatste publiekscampagne, 'Meedoen met een handicap' uit 2017, noemde evenmin wetten, richtlijnen of keurmerken. Dat roept de vraag op: hoe kunnen organisaties acteren op wetten, regels en normen als ze er niet van op de hoogte zijn?

3. In de samenleving heersen misopvattingen.

'We zien hier nooit mensen met een rolstoel.' Terwijl een hoge drempel bij de entree het gebouw überhaupt ontoegankelijk maakt voor rolstoelgebruikers.

'We krijgen nooit klachten.' Wie bij iedere ontoegankelijke organisatie een klacht zou indienen, is daar de hele dag mee bezig. Dat doen mensen met een beperking dus niet.

'Toegankelijkheidsaanpassingen zijn duur.' De voorlopige uitkomsten van recent onderzoek in opdracht van het ministerie van VRO tonen aan dat de meerkosten van toegankelijkheid in de ontwerpfase zeer beperkt zijn. Dit onderzoek 'Het Onbeperkte Wonen' is in de afrondende fase en zal binnenkort gepubliceerd worden.

4. Er zijn goede richtlijnen, maar ze worden niet of niet goed toegepast.

Bij nieuwbouw wordt maar deels rekening gehouden met toegankelijkheid. Er wordt weinig rekening gehouden met mensen met een zintuiglijke of cognitieve beperking in bouwregelgeving.

Bij verbouw en renovatie stelt het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) géén eisen aan toegankelijkheid. De NEN 9120 is de Nederlandse uitwerking van de Europese norm voor toegankelijkheid en bruikbaarheid van gebouwen. Deze NEN-norm heeft een breed draagvlak bij zowel vertegenwoordigende organisaties van ontwerpers, van bouwers, van opdrachtgevers als organisaties die de belangen van mensen met een beperking vertegenwoordigen. Alle partijen willen er graag mee werken en iedere dag dat de norm niet toegepast wordt, betekent een gemiste kans om de maatschappij toegankelijker en inclusiever te maken.

De landelijke overheid en lokale overheden passen verouderde, onvolledige of versnipperde richtlijnen toe op haar eigen vastgoed, waardoor mensen met een beperking onnodige drempels ervaren en niet weten waar ze aan toe zijn. Elk moment van nieuwbouw, verbouw, renovatie, herinrichting of tussentijds onderhoud aan overheidsvastgoed is een kans om dat vastgoed toegankelijker en toekomstbestendiger te maken.

In 2022 werd een motie aangenomen om bij (ver)bouw en renovatie van en tussentijds onderhoud aan schoolgebouwen de Europese norm voor toegankelijkheid (NEN 9120) structureel toe te passen. Die motie is niet uitgevoerd. Afgelopen maart werd opnieuw een motie aangenomen, maar nu gericht op alle overheidsgebouwen. Ik ben ondertussen realistisch en ben bang dat er meer moties nodig zullen zijn om alle overheidsgebouwen structureel toegankelijker te maken.

5. Niet alle lokale overheden zijn actief bezig met toegankelijkheid of ze proberen het wiel opnieuw uit te vinden.

Te veel gemeenten hebben nog steeds geen LIA. De gemeenten die er wel een hebben, maken plannen met de beste intenties, maar in veel LIA's ontbreekt een concrete invulling van het onderwerp toegankelijkheid van gebouwen en openbare ruimte. Ook ontbreekt landelijke afstemming over eenduidig beleid. Er zijn beproefde en succesvolle voorbeelden, zoals de landelijke MKB Toegankelijke Route van MKB-Nederland/VNO-NCW, maar niet alle gemeenten nemen hier deel aan. Velen proberen toch nog het wiel zelf uit te vinden. Dat kost onnodig veel tijd en geld.

6. Professionals uit de bouwsector hebben te weinig kennis van de doelgroep en van toegankelijkheid.

In mijn werk als adviseur toegankelijkheid merk ik dat verreweg de meeste architecten toegankelijkheid onvoldoende tussen de oren hebben. De NEN 9120 gaat over acht totaal verschillende typen 'beperkingen' (motorisch, visueel, auditief, cognitief, psychisch, NAH, neurodivergentie en mensen met een buitengemiddelde lichaamsmaat). De richtlijn is een boekwerk van 300 pagina's dik en voor een leek is het complex. Daarom zeg ik altijd: toegankelijkheid is een vak. Toch besteden universitaire en hogere beroepsopleidingen voor de bouwsector er structureel geen aandacht aan; een incidenteel gastcollege of een ervaringscasus is veruit onvoldoende. In 2018 beloofde het Actieplan Toegankelijkheid voor de bouw al meer aandacht voor toegankelijkheid in de opleidingen. Ruim acht jaar later is daar nog weinig van terechtgekomen: in de bouwopleidingen op hbo en universiteit is toegankelijkheid nog steeds geen vast onderdeel.

Wat moet er gebeuren?

Zes knelpunten vragen om zes acties van de rijksoverheid:

1. Zorg voor stimulerende maatregelen voor eigenaren en beheerders van gebouwen om toegankelijkheid te verbeteren.
2. Communiceer breed (via diverse kanalen van de overheid, van semi-overheden, van instellingen en van publiekscampagnes) over het belang en de meerwaarde van toegankelijkheid en over de wetgeving, normen en keurmerken die daarop toezien.
3. Ontkracht misopvattingen actief met feiten, zoals het onderzoek in opdracht van VRO, dat laat zien dat toegankelijk bouwen tot geen of amper meerkosten leidt.
4. Pas de NEN 9120 zo snel mogelijk toe bij nieuwbouw, renovatie en onderhoud van overheidsvastgoed. Neem de NEN-norm op in het Bbl en stel ook eisen bij verbouw en renovatie. Zorg voor stimulerende regelingen voor ontwikkelaars en bouwers om externe kennis in te huren, zodat direct de juiste keuzes gemaakt worden én het achtergebleven kennisniveau van de bouwsector ingehaald kan worden.
5. Maak het onderwerp toegankelijkheid van gebouwen en openbare ruimte een verplicht onderdeel van de LIA van gemeenten. Stel templates op zodat deze onderdelen volledig en juist worden toegepast. Zorg dat hierbij landelijke richtlijnen toegepast worden én stimuleer beproefde successen zoals de MKB Toegankelijke Route.
6. Voer bestaande actieplannen uit, te beginnen met het opnemen van toegankelijkheid als vak in wo- en hbo-opleidingen voor de bouwsector.

Conclusie

De wil is er; nu nog de uitvoering. Door toegankelijkheid structureler op te nemen in beleid en processen. Door blijvende politieke druk uit te oefenen. Dan blikken we over nog eens tien jaar samen terug en zeggen we tevreden tegen elkaar: "Nu is toegankelijkheid de norm en ontoegankelijkheid écht de uitzondering."